

НАУКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ

У статті висвітлено питання наукової організації праці учнів у школі. Розкрито мету, завдання, предмет і структуру НОП у школі.

Ключові слова: наукова організація праці, шкільний колектив, статут, організація, праця.

Мета статті – висвітлити питання наукової організації праці учнів у школі. Розкрити мету, завдання, предмет і структуру НОП у школі.

Без праці, без виробництва споживних вартостей, створення духовних цінностей, відновлення трудових ресурсів, підготовки підростаючого покоління до праці не може взагалі існувати і розвиватись людське суспільство. Суспільство не може перестати працювати, як не може й не споживати, бо інакше буде приречене на загибель. Тому праця є природною умовою людського життя, його вічною необхідністю. Все, що необхідне для життя і розвитку людей, створює праця. Тому кожна працездатна людина повинна брати участь у створенні тих засобів, які необхідні для їх життя і діяльності, для добробуту суспільства.

Над створенням матеріальних і духовних благ люди працюють спільно, відповідно до суспільного поділу праці, вступаючи в певні відносини. Таким чином, праця є суспільною. Вона відіграла вирішальну роль у розвитку і формуванні людини. Ф. Енгельс, аналізуючи її роль, дійшов висновку, що праця створила саму людину. На відміну від роботи, здійснюваної сліпими силами природи, праця є доцільним процесом. Її початком є визначення мети, тобто встановлення в свідомості ідеального результату, який буде наприкінці процесу праці. Для реалізації мети людина повинна докласти своїх вольових зусиль, вибрати певні засоби, намітити шляхи (способи) здійснення процесу.

Зрозуміло, що доцільна діяльність здійснюється робочою силою, яка із сукупністю фізичних і духовних сил, знань, умінь, навичок і досвіду, що використовуються в процесі праці.

Залежно від рівня підготовленості робочої сили працю поділяють на кваліфіковану і некваліфіковану. Праця є кваліфікованою, коли її виконує робітник, що має спеціальну підготовку, володіє належними знаннями, умінням і навичками.

Кваліфіковану працю поділяють на окремі види за професіями – праця сталевара, ткача, лікаря, педагога, інженера тощо, тобто на різні види професійної праці.

Передумовою професійної праці є педагогічна праця і навчальна праця, спрямовані на оволодіння відповідними знаннями, уміннями і навичками. Проте праця педагогів вимагає спеціальної підготовки, вміння виховувати і навчати учнів.

Залежно від того, які зусилля – розумові чи фізичні – переважають у процесі трудової діяльності, розрізняють розумову і фізичну працю. З роз-

витком науково-технічного прогресу, автоматизації та механізації виробництва праця робітників за своїм характером дедалі більше наближається до розумової діяльності.

Предметом праці є все те, на що спрямована доцільна діяльність людини. Види професійної праці відрізняються один від одного не тільки цілями, а й своїми предметами залежно від їх специфіки. Проте вибір предмета того чи іншого різновиду праці зумовлений її метою, визначеною суспільними потребами.

Засоби праці – це те, що людина ставить між собою і предметом праці, за допомогою чого діє на нього, щоб досягти поставленої мети. Частиною засобів праці є знаряддя праці, за допомогою яких виробляють матеріальні блага (машини, обладнання, інструменти, пристрої, двигуни тощо).

Термін “організація” означає впорядкування, зведення чогось до певної системи, надання чомусь планомірного, узгодженого характеру.

Організація – це певний порядок у побудові та функціонуванні тих або інших об’єктів. Під організацією розуміють ще й міру впорядкованості, що може коливатися в певних межах, скажімо, від нуля до одиниці.

Упорядкованість, яка дорівнює нулю, визначає таку ситуацію, коли між множиною елементів, що входять до системи, немає жодного взаємозв’язку. Прикладом невпорядкованої системи може бути школа, яка повинна бути введена в дію в новоспорудженому і заселеному мікрорайоні певного міста. Поки не встановлено склад контингенту учнів, що мають відвідувати цю школу, не розподілено їх відповідно до норм у класах, не визначено потреби в учителях та інших працівниках, не призначено їх, доти таку школу не можна вважати організаційною системою. Вона не впорядкована або, інакше кажучи, її впорядкованість дорівнює нулю.

Підвищення впорядкованості систем, в яких беруть участь люди, що мають велике практичне значення, бо при цьому усувається невизначеність. Налагодження управління певним трудовим колективом починається саме з його організації, розстановки, визначення відповідних функцій для всіх працівників. Але і в цій справі повинна бути певна міра, бо інакше не минути затискування творчої ініціативи. Працівник повинен мати простір і свободу дій і не бути прикутим лише до тих чи інших інструкцій.

Раціональна міра організації потрібна для правильного функціонування кожної системи. Раціональність усуває невизначеність у процесах, забезпечує правильні відносини між людьми, сприяє створенню необхідних трудових навичок і звичок.

Праці притаманна організація, що виражається в поєднанні її моментів і складових, зведення їх до тієї чи іншої системи, визначення порядку функціонування її відповідно до заданої мети. Організація визначає також порядок прямих і зворотних зв’язків виконавців з предметом праці безпосередньо чи через відповідно дібрані засоби.

Оскільки процес праці відбувається у просторі та часі, то вони повинні бути впорядковані, організовані відповідно до трудової мети. Організація простору, в якому відбувається праця, полягає в упорядкуванні ро-

бочого місця, розміщенні предметів, засобів і наслідків праці. Процес праці розподіляється в часі відповідно до робочих графіків.

Праця в різних інституціях є сумісною колективною і має спільну мету. Тому характерною рисою організації праці тут є залучення до роботи різних спеціалістів, поділ, кооперування і координування їхньої діяльності з тим, щоб забезпечити досягнення мети та завдань, які стоять перед цими інституціями.

Організація індивідуальної праці включає загальні елементи: створення сприятливих умов і обстановки для роботи, додержання певного режиму праці та відпочинку; планування і облік витрат часу й роботи, самоаналіз і самоконтроль процесу та результатів праці; вдосконалення прийомів і методів праці, використання технічних засобів тощо.

Наявність тих або інших елементів в організації індивідуальної праці залежить від її характеру, профілю і специфіки. Так, організація праці робітників за верстатом і службовця в офісі, робітників фізичної та розумової праці, лікарів і вчителів тощо.

Організація праці якісно може бути доброю чи поганою, правильною або неправильною, науковою або ненауковою.

Працю вважають добре організованою, якщо в її процесі все ладиться і результати досягаються без будь-яких збитків. Для погано організованої праці характерні стихійність, випадковість, хаотичність. У процесі такої праці часто виконують роботи, що мали бути здійснені раніше, трапляються зайві елементи, не потрібні для досягнення мети, виникають збитки.

Характерним для правильно організованої праці є те, що її елементи виконуються планомірно, в певній послідовності, без усього зайвого і такого, що не відповідає поставленій меті. Для правильно організації праці необхідно застосовувати наукові методи. Отже, правильна організація праці є науковою.

Наукова організація праці ґрунтується на наукових даних і результатах наукових досліджень самих виконавців праці. В її основі лежать знання про трудовий процес, рекомендації, розроблені наукою про працю, точна і вірогідна інформація про процес праці та її результати, відповідні розрахунки, науково обґрунтовані нормативи, комплексні врахування факторів, що впливають на процес праці. Один з перших радянських учених у галузі наукової організації праці (далі – НОП) О. Гастєв писав, що наукова організація праці – це точно розрахована праця, яка ґрунтується на суворому облічувальному досвіді.

Метою систематичних досліджень, що їх передбачає НОП, є ретельний аналіз і оцінювання існуючої організації праці, доцільності витрачання матеріалів та засобів праці, робочого часу, ефективності прийомів та методів роботи, розробка заходів, які б забезпечували високу результативність діяльності.

НОП передбачає поєднання її складових на наукових засадах, а також правильно впорядковані простір і час, в яких відбувається трудовий процес.

Є чимало визначень наукової організації праці. Згідно з визначенням НОП, що було дане на II Всесоюзній конференції з питань наукової організації праці: “НОП потрібно розуміти як процес внесення в існуючу організацію праці здобутих наукою і практикою вдосконалень, що підвищують загальну продуктивність праці”.

Отже, НОП – це неперервний процес, спрямований на аналіз існуючої організації праці, виявлення її недоліків, внесення до неї науково обґрунтованих змін і вдосконалень.

Ширше під науковою організацією колективної праці слід розуміти залучення до неї виконавців (робочої сили), упорядкування її предметів, засобів і процесів у просторі та часі, зведення окремих її елементів до певної системи, внесення до її змісту вдосконалень, які відповідають сучасним досягненням науки і даним систематичних наукових досліджень, щоб забезпечити найвищу результативність при найменших витратах.

Дещо вужчим поняттям є наукова організація індивідуальної праці. Вона передбачає впорядкування на наукових засадах робочого місця (правильне розташування предметів і засобів праці), додержання режиму і плановості в роботі та відпочинку, самоаналіз і самоконтроль, використання наукових даних і систематичні пошуки для вдосконалення організації своєї власної праці.

Головна мета наукової організації праці – досягнення максимальної результативності при мінімальних витратах робочого часу, матеріальних, фінансових і трудових ресурсів, збереженні здоров'я працівників і забезпеченні високого рівня їх працездатності. Вона впливає із закону оптимальності, суть якого полягає в тому, що суспільство й окремі його члени прагнуть досягати при здійсненні поставленої мети найбільшого коефіцієнта корисної дії, тобто прагнуть до максимальної зручності, економії, швидкості, надійності. Цей закон відбиває об'єктивний зв'язок між поставленою суспільством чи окремою людиною метою та її реалізацією найкращим чином і в найкоротший час за допомогою найефективніших засобів і методів.

Слід розрізняти теорію наукової організації праці, якою визначаються закономірності, принципи, раціональні методи, прийоми, форми, структура організації праці, і власне наукову організацію праці, тобто практичну організацію, побудовану на наукових даних, відповідно до вимог теорії НОП. Теорія і практика НОП ґрунтується на даних фізіології, психології, гігієни, економіки, соціології, естетики праці, соціальної психології, інженерної психології тощо.

Одним із важливих висновків загальної теорії НОП є те, що процес будь-якого виду праці здійснюється ефективно, але якщо він проходить через так званий організаційний цикл.

До організаційного циклу праці входять такі ланки: постановка мети, аналіз умов і можливостей досягнення мети, підбір відповідних засобів і методів, планування; реалізація планових заходів; самоконтроль, контроль перебігу та результатів виконуваних окремих робіт і праці в цілому; підбирання підсумків зробленого.

Цей одиничний цикл не є суцільно замкнутим. На основі здобутих результатів висуваються нові мета і завдання, що кладуть початок новому циклові, але вже на вищому рівні, тобто наявний спіралеподібний характер організації праці.

Постановка мети праці, зумовлена певними життєвими потребами, полягає в тому, щоб уявити результат, який повинен бути наслідком тих або інших видів роботи, чітко усвідомити і сформулювати мету, а у випадку колективної праці довести її до свідомості виконавців. Для здійснення мети треба проаналізувати умови і можливості, від яких залежить процес праці; обдумати засоби і способи, що відповідають меті, умовам і можливостям; намітити завдання, які забезпечують виконання мети.

Важливість цих етапів у науковій організації праці підкреслювала Н. Крупська. Вона писала, що вміти працювати – це вміти ставити чіткі завдання, вміти добирати найбільш доцільні засоби здійснення поставленої мети, тобто такі засоби, які давали б можливість якнайкраще, з найменшою затратою сил і часу досягти її.

Неврахування умов і можливостей виконання праці, наявних засобів призводить часто до виникнення перебоїв у її процесі. Тому, плануючи працю, слід зважати на це і передбачати перебіг виконання її завдань у часі та просторі, визначати конкретних виконавців, розподіляти між ними функції і встановлювати взаємозв'язки.

Добре складений план, як правило, гарантує уникнення непередбачених відхилень і випадковостей під час його реалізації. Проте у процесі праці можуть виникнути такі ситуації, що неминуче призводять до зміни плану, без чого не можна досягти поставленої мети. Адже суттєвим принципом є не реалізація суто за планом, а саме досягнення мети.

Організаційний цикл праці, який завершується самоконтролем і контролем, полягає в тому, щоб поетапно і в кінцевому підсумку перевіряти ступінь відповідності результатів цільовому зразку. У процесі реалізації плану важливо здійснювати самоконтроль над проміжними результатами, бо це дає можливість правильно працювати, своєчасно усувати недоліки, якщо такі виникають.

Самоконтроль і контроль передбачають оцінювання та облік виконання роботи, витрат часу, матеріалів тощо.

Підбити підсумки зробленого треба для загального оцінювання ефективності цього організаційного циклу праці, для врахування його результату в наступній діяльності.

Суть наукової організації праці в школі полягає в тому, що вона має специфічні особливості, зумовлені завданнями радянської школи як державного навчально-виховного закладу, в якому здійснюється організоване навчання і комуністичне виховання підростаючих поколінь.

У статуті середньої загальноосвітньої школи визначено такі головні завдання:

1) давати учням загальну середню освіту, що відповідає сучасним вимогам суспільного та науково-технічного прогресу, добиваючись одер-

жання учнями міцних знань основ наук і вміння самостійно поповнювати їх;

2) формувати у молодого покоління світогляд;

3) виховувати в учнів високе почуття патріотизму – любов до Батьківщини, свого народу;

4) забезпечувати всебічний гармонійний розвиток учнів, їх естетичне і фізичне виховання, зміцнення їхнього здоров'я, правильну постановку трудового навчання; готувати учнів до життя, свідомого вибору професії, активної трудової та суспільної діяльності;

5) здійснювати моральне виховання учнів згідно з вимогами морального кодексу.

Завдання, що стоять перед шкільним колективом, зумовлюють організаційну структуру і зміст його праці.

Школа – це заклад праці нерівнозначних категорій осіб, що відіграють різну роль у виконанні її завдань. У шкільній праці беруть участь і діти як учні. Оскільки провідна роль у школі належить учителям і головні її завдання реалізуються в основному через педагогічну працю, то зрозуміло, остання посідає головне місце в загальній структурі шкільної праці, що включає також і навчальну працю учнів, адміністративно-управлінську, навчально-допоміжну, обслуговуючу діяльність.

Педагогічна праця як один з різновидів суспільно необхідної праці є постійною потребою людства на відміну від видів професійної праці, які з розвитком техніки, засобів виробництва відпадають, її соціальне значення полягає в передаванні підростаючому поколінню нагромадженого суспільством досвіду, в підготовці їх до життя і праці. Вона входить до сфери духовного виробництва.

Характерною особливістю педагогічної праці є саме те, що вона спрямовується не на зміну чи перетворення речових предметів, а на розвиток живих істот – дітей, підлітків, молоді, тобто учнів, на їх формування відповідно до потреб суспільства. Предмет педагогічної праці особливо цінний. Якщо неправильну деталь можна переробити чи викинути, то недоліки у вихованні та навчанні дітей – це соціальне зло, яке дуже важко, а часом і неможливо усунути.

Учні як об'єкт праці педагогів самі беруть усвідомлену активну участь у цій праці як суб'єкт навчання і виховання. Згідно з вимогами статуту середньої загальноосвітньої школи учні зобов'язані старанно вчитися і зразково поводитися. Яку б велику роль не відігравали вчителі в розвитку особистості учнів, вони не можуть замінити зусиль, які кожен школяр повинен витратити на власний розвиток.

Без самонавчання і самовиховання, без систематичного подолання учнями труднощів не можна забезпечити повноцінного розвитку їхньої особистості.

Висновки. Отже, педагогічна праця органічно поєднана з навчальною працею, без якої не може ефективно відбуватись навчально-виховний процес у школі.

Беззубкина Е.А. Научная организация труда

В статье отражен вопрос научной организации труда учеников в школе. Раскрыта цель, задания, предмет и структура НОП в школе.

Ключевые слова: научная организация труда, школьный коллектив, устав, организация, труд.

Bezzubkina O. The scientific organization of labor

In the floor the question of scientific organization of labour of students is reflected at school. The purpose of task, object and structure of SOL, is exposed at school.

Key words: scientific organization of labour, school collective, regulation, organization, labour.